

Aýn Rend

Category: Filosofiýa, Hekaýalar, Kitapcy, Romanlar, Ýazyjy
şahyrlaryň we alymlaryň terjimehaly

написано kitapcy | 22 январа, 2025

Aýn Rend AÝN REND

Aýn Rend ýa-da Alisa Rozenbaum (Alisa Zinowýewna Rozenbaum), asly russiýaly dünýä belli amerikan ýazyjysy.

Aýn Rend öz döreden obýektiwizm filosofiýasy we «Ýaşasym gelýär» («We the Living»), «Ýekemen» («Anthem»), «Durmuşyň gözbaşy» («The Fountainhead»), «Atlas siltenjiredi» («Atlas Shrugged») ýaly kitaplary bilen dünýä derejesinde meşhurlyk gazanan ýazyjydyr.

Alisa Rozenbaum (Aýn Rend onuň ABŞ-na göçenden soňky göteren ady) 1905-nji ýylyň 2-nji fewralynda Russiýanyň Sankt-Peterburg şäherinde ýewreý maşgalasynda üç gyzyň ulusy bolup dünýä indi.

Alisanyň ene-atasy agnostik ynançly adamlardy we dine bolan perwaýsyzlygy bardy. Alisa heniz çagajykka çeper edebiýat we kinomatografiýa bilen ýakyndan gyzyklanyp başlaýar. Ýedi ýaşynda hekaýalar we pýessalar ýazýar. Ejesi oňa fransuz dilini öwredýär we çagalary üçin kyssa eserleriniň çap edil ýän edebi žurnalyna abuna ýazylýar.

Gelejekki ýazyjy Alisa bu žurnallardan öz çagalyk ýyllarynyň ilkinji gahrymanyny tapýar: ol Redýard Kiplingiň ýazyşyna meňzeş «Syrly jülge» hekaýasyndaky ofiser Paltonsdyr.

Ýaşlyk ýyllarynda Walter Skottyň, Aleksandr Dýumanyň we beýleki romantik ýazyylaryň eserlerini okap, romantizm akymynyň täsirine düşýär. Wiktor Gýugony on üç ýaşyndaka okady. Ol soňra Gýugony iň söýgüli we dünýä edebiýatynyň iň beýik kyssaçysy hasapлады.

Alisa Rozenbaum Petrograd uniwerstitetiniň filosofiýa we taryh fakultetinde okaýar.

Gelejekki ýazyjy talyplyk ýyllarynda Edmond Rostandy, Fridrih Şilleri we Fýodor Dostoýewskini ähli ýazyjylardan ýokarda

goýup ürch edip okady. Ol Rostandda baý we romantiki çeperçilik fantaziýanyň, Şillerde ýokary epiki täsir edijiligiň, Dostoýewskide dramatik we çuňňur ahlak-didaktiki analizleriň bardygyny duýmagy başardy. Ýöne Alisa F.Dostoýewskiniň pelsepesine we durmuşa bolan garaýşyna bütinleý garşy çykýardy.

Gysgajyk hekaýalar we pýessalar ýazan Alisa öz antisowet pikirlerini beýan edýän gündelik ýöredýärdi. Ol Fridrih Nişsaniň «Zaratuştra şeýle diýipdi» eserindäki merdana we erkin adamyň wasp edilişini diýseň halanam bolsa, şol bir wagtyň özünde bu romanyň pelsepesine öz ýazan romanlarynyň başky sahypalarynda gazaply tankydy bellikler bilen garşy çykdy.

Alisany çuňňur täsirine alan eserleriň biri-de Aristoteliň «Logikasydyr». Ýazyjy bu akyldary häzire çenli ýaşap geçen iň beýik filosof hasap edýärdi we soň-soňlar täsirine düşen ýeketäk filosofynyň Aristoteldigini aýdýardy.

A.Rozenbaum 1924-nji ýylda Döwlet kinomatografiýa sungaty institutyna okuwa girýär. Şeýle-de bolsa ol 1925-nji ýylda Amerikadaky hossarlaryna görme-görşe gidip gelmek üçin wiza alýar.

Alisa 1926-njy ýylyň fewral aýynda 21 ýaşynda ABŞ-na gelýär we ýakyn garyndaşlary bilen Çikagoda geçiren sanlyja günlerinden soň SSSR-e dolanyp barmazlygy niýetine düwýär. Gelejekde senarist bolmak maksady bilenem Golliwudyň gapysyny kakýar.

Alisa Rozenbaum soňra adyny Aýn Rend diýip üýtgedýär. Ýazyjy bu ady finlandiýaly bir ýazyjydan täsirlenip alandygyny aýdypdyr. Ol fin-eston ýazyjysy bolan Aino Kallas bolmagam ahmal, ýöne fin dillerinde gepleýän ýurtlarda şuňa meňzeş atlaryň köp bolandygy üçin anyk bir zat aýtmak kyn.

Ýazyjy ilkibaşda Golliwuuda güýmenýär. Şol ýerde ol aktýor Frenk O'Konnor bilen tanyşýar we oňa 1929-njy ýylda durmuşa çykýar. 1931-nji ýylda A.Rend ABŞ-nyň raýatlygyna kabul edilýär.

Ilkinji edebi üstünligine ýazan senariýasyny 1932-nji ýylda «Universal» kinostudiýasyna satyp eýe bolýar. Yzyndan 1934-nji ýylda «16-njy ýanwar gijesi» («Night of January 16th») eserini

neşir etdirýär. Bu eser okyjylaryň gyzgyn söýgüsine mynasyp bolýar. 1936-njy ýylda «Ýaşasym gelýär» («We the Living»), 1938-nji ýylda «Ýekemen» («Anthem») romanlaryny ýazýar. «Ýaşasym gelýär» romany amerikalý we angliýaly tankytçylaryň ýiti çekişmesini döredýär. Emma «Ýekemeniň» getiren seslenmesi öňki eserleriniň çeni-çaky bolmaýar. Rend şol ýyllarda Amerikany gurşap alan «gyzyl döwre» («the red decade») gazaply garşy çykypdyr. Şol sebäpli «Ýekemeni» neşir etmäge neşirýatlaryň bogny ysmaýar. Eser ilkinji gezek Angliýada neşir edilýär.

Rimiň «Scalara» kinokompaniýasy 1942-nji ýylda Aýn Rendden birugsat «Ýaşamak isleýäriň» diýen eseri esasynda iki sany kinofilmi surata düşürýär. Şol wagt diktator Benito Mussolininiň başynda duran italýan hökümeti bu iki kinofilmi senzuranyň gysajyna alanam bolsa, antisowet mazmunly hasap edip, kinofilmleriň görkezilişine rugsat berdi. Uly üstünlik gazanan kinofilmleriň kommunizme garşy bolşy ýaly faşizme-de garşy çykýandygyna halk köpçüligi gowy düşündi. Şonuň üçinem köp wagt geçmänkä Italiýanyň faşistik hökümeti ol kinofilmleri gadagan etdi.

Birnäçe ýyl geçensoň kinofilmler gaýtadan gözden geçirildi we 1986-njy ýylda Rendiň öz razylygy bilen «We the Living» ady bilen köpçülige hödürlendi.

Rend professional ýazyjy hökmünde ilkinji uly edebi üstünligini ýedi ýyllap ýazan «Durmuşyň gözbaşy» («The Fountainhead») romany bilen gazandy. Eser 1943-nji ýylda neşir edildi.

Romany ilkibaşda çaphana firmalarynyň 12-si «aşa intellektualdygy we amerikan düşünjesiniň çarçuwasyna garşy gelýändigini üçin» neşir etmekden ýüz öwrüpdi, «bu kitaby okaýjak okyjy gatlagy ýokdy». Ahyrsoňy A.Ogden kitaby diýseň halaýar we «Bobbs-Merrill Company» neşirýatynda çap etdirýär. «Durmuşyň gözbaşy» dünýä derejesinde meşhurlyk getirýär we Aýn Rende uly girdeji gazandyrýar. Roman «adamyň ruhundaky indiwiiduallygy we kollektiwistligi» tema edip alýar. Onda baş sany esasy gahrymandan söz açylýar. Eseriň baş gahrumany

Howard Roark ýazyjynyň öz idealydyr. Ol belent ruhly, öz pikirlerine we ideallaryna wepaly, hiç kimiň özgäniň bolşuna hiç bir taraplaýyn, esasanam zandynda meňzemeli däldigine ynanyan obrazdyr.

Eseriň beýleki obrazlarynyň köpüsiniň hüý-häsiýeti üýtgäp durmak bilen birlikde, olar Roarka ynanyan ideallaryndan dänmegi talap edýärler, emma ol öz ýörelgesine ygraly bolup galýar.

Roarkyň üns bermeli ýene bir tarapy-da, bu göreşini ýoň bolup giden beýleki obrazlar ýaly erkinligi we dünýäniň adalatsyzlygy baradaky uzyn-uzyn we dartgynly dialoglara girmezden, gaýtam tekepbir, özem ýaňsylaýjy sussupeslik hem-de azsözlülük bilen alyp barýar.

Rendiň 1957-nji ýylda neşir edilen «Atlas siltenjiredi» («Atlas Shrugged») romany-da dünýä bestsellerine öwrüldi. Romanyň ady dünýäni gerşine göterip duran mif Atlas indi bu işinden el çekdi diýen manyny berýär.

«Atlas siltenjiredi» Aýn Rendiň obýektiwist pelsepesini ussatlyk bilen beýan romanydyr.

Romanyň esasy temasy «adam aňynyň jemgyýetdäki orny» baradadyr.

Eserde senagatçy ähli jemgyýetleriň iň gymmatly gatlagy hökmünde görülýär we senagatçylara gönükdirilen köpçülikleýin ýigrenji gazaply tankyt edýär.

Romanda amerikan senagatçylary iş taşlaýyş yglan edýärler we daglyk ýerlere çekilýärler. Jemgyýet tarapyndan eksplutator (eziji) hökmünde görülýän, ýigrenilýän, günäkärülenilýän idealist we öndüriji adamlaryň gaçyp gitmegi bilen amerikan jemgyýeti we ykdysadyýeti doly çökýär. Hökümet bolsa muňa senagatyň üstündäki oňdenem bogup-gysyp gelýän gözegçiligini güýçlendirip jogap berýär.

Roman hernäçe syýasy mazmunly eser bolsa-da, onda seks, aýdym-saz, saglyk we adam ukyplary ýaly dürli-dürli meseleler gozgalýar.

Aýn Rendiň pelsepesi we kitaplary umuman alanda, ýekemenligi,

rasional ýekemenligi we kapitalizmiň konsepsiýalaryny suratlandyrýar. Döwletiň erkin jemgyýetde kanuny, ýöne minimal orna eýe bolmalydygyna ynanan A.Rend minarhist garaýyşly ýazyjydyr. Onuň libertarianlaryň we amerikalý dindarlaryň arasynda abraýy uly bolupdyr.

Eserlerinde özüne mahsus şekilde suratlandyrýan gahrymanyny doly tanatmagy ilkinji orunda goýýar. Onjň gahrymanlary öz ukyby, özbaşdaklygy we erkinligi sebäpli jemgyýet bilen garpyşýar, ýöne bu garpyşyklar onuň ýalňyşlyklary zerarly däl-de, durmuşa rasional çemeleşýändigini we diňe öz bähbitlerine çapýandygy üçin döreýär. Ýazyjynyň pikirine, rasional garaýyşly adamlar üçin garpyşmalar hökmanam däl. Gahrymanlar barybir öz önünde goýan maksatlaryna ýetmek üçin hereket edýärler. Rend şeýle gahrymany «ideal adam» hasap edýär we öz döredijiligini hut şeýle häsiýetdäki adamlary tanamagyň salgysyna öwürmegi maksat edinipdir.

Ýazyjy adam gymmatly hasap eden zatlaryny we etjek hereketlerini logika arkaly saýlap-seçmelidir diýen pikiri öňe sürýär. Şahslaryň özüni başgalar üçin pida etmezden we muny başgalardan tama etmezden özi üçin ýaşamaga haky bardyr, hiç kimiň başga biriniň hak-hukugyny zorluk ulanmak arkaly kiçeltmäge ýa-da zorluk ulanyp ony öz pikirlerine eýerer ýaly etmäge haky ýokdur.

■ «Ýekemen» romany

«Ýekemen» (rusça terjimesinde «Гимн», türkçe terjimelerinde «Ben» ýa-da «Ego», ýazylan dilinde «Anthem») romany Aýn Rend tarapyndan ýazylan, ilkinji gezek 1938-nji ýylda neşir edilen ylmy-fantastiki romandyr.

Eserde rus ýazyjysy Ýewgeniý Zamýatiniň «Biz» («Мы») romanyndan alnan ýiti täsirlenmeleri görmezlik mümkin däl. «Bizden» täsirlenen «Ýekemen» romanyndan başga-da, Jorj Oruelliň «Müň dokuz ýüz segsen dört» we Oldos Haksliniň «Gaýduwsyz täze dünýä» romanlary-da bar.

■ Romanyň temasy

Antiutopik äheñli roman bolan «Ýekemeniň» kyssasy wagty entek gelip ýetmedik näbelli bir geljekde bolup geçýär. Distopik röwüşli ylmy-fantastiki eserde diýdimzor totalitar sistema bar. Tehnologıýanyň ösüşı üns merkezinde saklanylýar we diňe sistemanyň öz islegine görä meýilleşdirilýär. Şeýle-de şahs we indiwiiduallyk kesgitlemeleri ortadan aýrylan. Aýn Rendiň bu suratlandyrmasyň aňyrsynda sosialistik taglymatyň we ykdysadyýetiň gowşaklyklary hökmünde hasap eden zatlarynyň netijesinde adamzadyň ikinji bir «Tümlük eýýamyna» girýändigini baradaky pikiri ýatyr.

Eserde hut şol tümlükde ýaşayan «Equality 7-2521» gören-eşdenleri we özi barada gürrüň berýär. Gahrymanyň gürrüňinde özüni we daş-töweregindäkileri atlandyrmak üçin ulanýan birnäçe adalgalary (местоимение) mese-mälim görmek bolýar we ol gürrüň berýän wakalarynyň içinden eriş-argaç bolup geçýän prinsipleri öwran-öwran nygtaýar. Ýazyjy şahyrlaryň we alymlaryň terjimehaly